

חישוש פני בחורה על-ידי עיוור לצורך היכרות לנישואין

- א. פתיחה
- ב. איסור הסתכלות באישה
- ג. הסתכלות באישה לקראת נישואין
- ד. איסור מגע באישה
- ה. מגע של עיוור בבחורה לצורך נישואין
- ו. סיכום

א. פתיחה

בקרבתנו חיים אנשים יקרים, שהקב"ה לא זיכה אותם בחיים בריאים במובן הבסיסי שלהם. חלקם נולדו מחוסרי איברים או חלק מכוחות האדם, וחלקם הפכו כאלה בשל תאונות טראגיות. לכל אחד ואחד יש דברים שהוא חזק בהם ודברים שהוא חלש בהם, אך עבורם החולשה היא תוצר מכך שהם נכים, פיזית או נפשית.

התורה והנבואה הדגישו פעם אחר פעם כמה יש לדאוג למסכנים ולנדכאים, וליצור עבורם מסגרת של צדקה וחסד מחד גיסא, אך חשוב מכך, של צדק ומשפט מאידך גיסא. כדי לאפשר לנכים חיים של צדקה וחסד יש צורך בסיוע מתמיד לקרנות ולעמותות שדואגות להם. באופן זה הם יזכו לחיי רווחה, שתשלים את פרנסתם – שבשל המגבלות שלהם היא נמוכה מהממוצע בדרך כלל – ותספק להם את המכשור המיוחד שהם זקוקים לו, וכך תאפשר להם לחיות בכבוד.

לעומת זאת, כדי לאפשר לנכים חיים של צדק ומשפט, יש צורך להעניק להם שוויון הזדמנויות מלא. משמעות הדבר היא, שעלינו לתמוך ואף ליזום כל מהלך שיאפשר לנכים לנהל בעצמם את חייהם, ולצמצם במידת האפשר את התלות שלהם בחסדי הזולת. פסיקת הלכה המותאמת לנכים היא המקום בו עולם התורה מקיים את חלקו בחובה זו. במקביל לחובה ההלכתית והמוסרית לדאוג למעלית מותאמת לנכים במבני ציבור, דאגו

1. נערך על ידי אריאל טוכפלד.

פוסקי ישראל לפסקי הלכה המתחשבים בנכים. כך עשו לדוגמא הרב משה פיינשטיין והרב אליעזר וולדינברג, ופוסקים נוספים, אשר הרחיבו את הגדרת ההלכה הנוגעת לחולה בשבת גם למי ש'מחלתו' היא קבועה, דהיינו למוגבלים.²

השאלה בה אנו עוסקים במאמר זה נוגעת לנכות של עיוור. כמו כולנו, גם עיוור מבקש להקים בית בישראל על אדני הטהרה והקדושה, ומתוך חיבור עמוק לבת זוגתו. השאלה שבנידון היא האם מותר לעיוור לממש את הפנים של הבחורה אשר הוא יוצא איתה, כדי שהדבר יהיה חלק משיקוליו לצורך ההחלטה האם איתה הוא מבקש להקים את ביתו, כפי שהוא אצל כל אדם אחר.

לעיוור, בניגוד לאדם שרואה, אין אפשרות להכיר את תווי פניה של הבחורה, והאם המראה הזה מוצא חן בעיניו, ולא מעורר אצלו דחייה. הדרך בה הוא "רואה" היא על ידי מישוש בכפות ידיו, וזו הדרך שנבחנת אצלו משיכה כלפיה. גוף האדם גורם לכך שכאשר הוא מאבד חוש מהחושים הוא מפצה על כך בעזרת חיזוק החושים האחרים. חלק גדול מהעיוורים יכולים להגיע לרמה שמאוד קרובה לראייה בעזרת חוש המישוש.

בשאלה הנדונה, הבחור מרגיש שעל ידי המגע ותחושת הפנים של הבחורה איתה הוא יוצא הוא יידע האם היא יפה בעיניו, במידה כזו שהוא ירצה להקים איתה את ביתו. כמו שאנשים פיקחים לא רוצים להקים בית עם מי שאינה נאה בעיניהם, כך גם עיוורים. בדין ההלכתי להלן נברר האם לדעת ההלכה מותר לעיוור, שרק על ידי מישוש הפנים יידע האם הוא מעוניין להתחתן עם הבחורה איתה הוא יוצא מצד יופייה, לעשות זאת.

ב. איסור הסתכלות באישה

חז"ל החמירו מאוד בדין המסתכל באישה. התורה מצווה על הזהירות בזמן מלחמה, ומצווה:

כִּי תֵצֵא מִחַנֵּה עַל אִיבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע.

דברים כג, י

למדו מכאן חז"ל שמדובר בציווי מרכזי בנושא צניעות: "ת"ר: 'ונשמרת מכל דבר רע' – שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה".³ דברי הגמרא באים כהמשך לאיסור הסתכלות באישה, והגדרתה שהיא המביאה את האדם להרהר ועל ידי כך להיטמא בלילה:

2. ראה הרב ישראל רוזן, "התחשבות הלכתית במוגבלים בהלכות שבת", מתוך הרב יצחק שטיינברג (עורך), ברכה

לאברהם, ירושלים תשס"ח, עמ' 163-174.

3. עבודה זרה כ, ב.

‘ונשמרת מכל דבר רע’ – שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה,
באשת איש ואפי’ מכוערת, ולא בבגדי צבע של אשה...
עבודה זרה כ, א

נחלקו הראשונים האם איסור זה הוא מהתורה או מדרבנן. הרמב"ם לא מנה איסור זה בספר
המצוות, והבית שמואל⁴ מפרש שלדעת הרמב"ם האיסור הוא מדרבנן. לעומת זאת,
התוספות פוסקים שהאיסור הוא מהתורה:

האי קרא דרשה גמורה היא ולא אסמכתא.
תוספות שם, ד"ה 'שלא יהרהר'

הבית שמואל מוסיף שאף התוספות מסכימים שבפנויה מדובר באיסור דרבנן, ורק באשת
איש נחלקו התוספות והרמב"ם.

ובפנויה, לכולי עלמא מדברי קבלה והרהור אפילו בפנויה אסור
מדאורייתא.

בית שמואל, אבן העזר כא, ס"ק ב

הבית יוסף מצטט את "אורחות חיים" בשם ר' יונה, שאומר שהאיסור להסתכל באשת איש
הוא מהתורה מפסוק אחר: "וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם"⁵, והאיסור להסתכל
בפנויה הוא מדרבנן. בנוסף לכך יש איסור נוסף מהתורה להרהר על אישה, גם אשת איש
וגם פנויה.

אסור להסתכל באשת איש מן התורה, שנאמר 'ולא תתורו אחרי
לבבכם ואחרי עיניכם', ואסור להסתכל בפנויה מדברי קבלה, שנאמר
'ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה'.

בית יוסף, אבן העזר כא

4. בית שמואל, אבן העזר כא, ס"ק ב.

5. במדבר טו, לט.

ה"חכמת שלמה" על השולחן ערוך,⁶ סובר שאין איסור תורה בהרהור גם על אשת איש, היות ומחשבה לבד אין בה כל איסור, אך נשאר בצריך עיון.

ג. הסתכלות באישה לקראת נישואין

יוצא דופן באיסור ההסתכלות באישה הוא כאשר מעוניין להתחתן עם בחורה, אז אמרו חז"ל שאדם חייב לראות אותה כדי שלא תתגנה עליו, וע"י זה עלול לשנוא אותה ולגרשה. מקור האיסור, כפי שמביאה הגמרא, הוא מציווי התורה "ואהבת לרעך כמוך".

דאמר רב יהודה אמר רב: אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, ורחמנא אמר: 'ואהבת לרעך כמוך'.

מסכת קידושין מא, א

הראשונים התלבטו האם יש בדברי הגמרא איסור גמור, או שמדובר רק בהמלצה כיצד ראוי לנהוג לפני קידושי אישה. כך למשל הראב"ן⁷ אומר שהאיש לא יכול לקדש בלי לראות את האישה, אבל אם קידש ע"י שליח – בדיעבד היא מקודשת. בסמ"ג ניתן למצוא ניסוח כפול. מצד אחד במצוות העשה הוא אומר שהדבר לא ראוי:

וגם אין ראוי לאדם לקדש אשה עד שיראנה ותהיה ישרה בעיניו שמא לא תמצא חן בעיניו ותהיה מגורשת או שוכב עמה והוא שונאה. סמ"ג, עשין מח

ואילו בלאוין הוא פוסק את לשון הגמרא שמדובר באיסור:

ואם נתכוון להסתכל בה כדי לישא אותה אם תישר בעיניו, מותר וגם חייב הוא לעשות כן כאשר בארנו במצות קידושין, שאסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה.

סמ"ג, לאוין קכו

6. שולחן ערוך, אבן העזר כא, א.

7. קידושין מא, א.

גם בראשונים אחרים ניתן לראות לשון כפולה. הרמב"ם מזכיר פעמיים את החובה לראות את האישה לפני שישאנה, בהלכות אישות ובהלכות איסורי ביאה, ובניגוד לסמ"ג, בשני המקומות הוא מתייחס לדבר כהמלצה וכדבר שראוי לעשותו. כלומר, אין בדבר חובה.

[...] וכן האיש אין ראוי לו שיקדש קטנה ולא יקדש אשה עד שיראנה ותהיה כשרה בעיניו, שמא לא תמצא חן בעיניו ונמצא מגרשה או שוכב עמה והוא שונאה.

רמב"ם, הלכות אישות ג, יט

[...] ומותר להסתכל בפני הפנויה ולבדקה בין בתולה בין בעולה, כדי שיראה אם היא נאה בעיניו ישאנה, ואין בזה צד איסור ולא עוד אלא שראוי לעשות כן, אבל לא יסתכל דרך זנות הרי הוא אומר ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה.

רמב"ם, הלכות איסורי ביאה כא, ג

השולחן ערוך פוסק להלכה בהלכות קידושין שיש איסור גמור בלשאת אישה בלי לראות אותה:

האיש יכול לעשות שליח לקדש לו אשה, בין אשה סתם בין אשה פלונית, ויאמר לה השליח: הרי את מקודשת לפלוני. אבל אם אפשר לו לקדשה בעצמה, אסור לקדשה ע"י שליח, אלא אם כן מכירה, שמא אחר כך ימצא בה דבר מגונה ותתגנה עליו. ומכל מקום אע"פ שמכירה, מצוה שיקדשנה בעצמו, אם אפשר.

שולחן ערוך, אבן העזר לה, א

לעומת זאת, באבן העזר⁸, שם הוא עוסק בהלכות קירבה לעריות, פוסק השולחן ערוך את לשון הרמב"ם באיסורי ביאה שמותר להסתכל לבדוק אותה. ככל הנראה הוא עושה כך בגלל ההקשר של כל הלכה, ולמעשה ייתכן שהוא סובר שיש חיוב גמור להסתכל באישה, בניגוד לרמב"ם שסובר שיש בכך רק מעשה ראוי.

אם כן, ראינו שהראשונים עצמם לא הכריעו בדבר האם יש בראיית האישה חובה גמורה או רק הנהגה חיובית שרצוי מאוד שכל אדם ינהג אותה לפני חתונתו.

8. שולחן ערוך, אבן העזר כא, ג.

במקביל לחובה או ההנהגה הטובה הזו, הגמרא במסכת בבא בתרא אומרת שתלמיד חכם שבא לקדש אישה צריך לשלוח עם הארץ, כלומר אדם שמדבר ומכיר נשים,⁹ שיוודא עבורו שלא מחליפים את אשתו.

אמר אביי: האי צורבא מרבנן דאזיל לקדושי איתתא, נידבר עם הארץ בהדיה, דלמא מחלפו לה מיניה.

מסכת בבא בתרא קסח, א

הדגשת הגמרא היא שהצורבא מרבנן לא יראה אותה בעצמו, אלא מישהו אחר שבכל מקרה רגיל במראה נשים יסתכל. מפשט הדברים עולה כי מדובר בעצה הניתנת לתלמיד חכם כדי שלא יונו אותו, ואין לה קשר לדיני צניעות. ברם, לאור גמרא זו השיג הראב"ד על הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה,¹⁰ שאין דרך תלמידי חכמים לראות את האישה לפני חתונתם. לפי זה, ההיתר להסתכל באישה לפני שלוקחים אותה אינו נוהג כלל בתלמידי חכמים. מדברי הראב"ד עולה כי היא בגלל הצורך שלהם בקידוש עצמם במותר להם ע"י כך שלא יראו מראה של אישה, דבר שעלול לעורר את יצרם, גם אם הסיכוי לכך קלוש.

אמר אברהם, חכמים אמרו האי צורבא מרבנן דאזיל לקדושי איתתא לידבר עם הארץ בהדיה דילמא מחלפא ליה מיניה אלמא אין דרך תלמיד חכם בכך.

שם

המגיד משנה דחה את דברי הראב"ד:

ואין זו השגה לפי שצורבא מרבנן אפילו נסתכל בה ובדקה בפעם אחת לא יכירה אם יחליפה לפי שאינו רגיל להסתכל בצורת הנשים, אבל עם הארץ יכירה בפעם אחת. ואילו היה אסור בהסתכלות כדי לבדקה, לא היו אומרים לעם הארץ עמוד וחטוא בשביל שיזכה חבירך, והמימרא דרב דאמר אסור לקדש אשה עד שיראנה תוכיח. מגיד משנה שם, ד"ה "ומותר להסתכל"

9. ע"פ פירוש הרשב"ם על הגמרא.

10. שם.

לדעתו, הסיבה בגללה תלמיד חכם צריך לשלוח עם הארץ לוודא שלא מחליפים את אשתו, היא היות תלמידי חכמים לא רגילים במראה נשים, ולכן הם לא ידעו אם יחליפו את המיועדת להם, אף על פי שכבר ראו אותה. המגיד משנה מדגיש שאין בהסתכלות זו כל איסור, שאם כן היה אסור לשלוח עם הארץ לעשות זאת, כי לא אומרים לאדם חטוא בשביל שיזכה חברך.

הבית יוסף, ואחריו אחרונים רבים,¹¹ הסכימו לדברי המגיד משנה, וטענו ששאלת הראב"ד על הרמב"ם נופלת.

ערוך השולחן¹² מביא את מנהג חלק מהקהילות שלא להקפיד על ראיית החתן את הכלה עד לפני החתונה, ומלמד עליהם זכות שהסיבה שנהגו כך היא בשל העובדה שהחתן בכל זאת כן רואה את הכלה, והוא עושה זאת סמוך לחופה ולפניה. באופן כזה אין חשש של קרבה לעריות, ומצד שני הוא מקיים את דין הגמרא ורואה את האישה לפני שלוקח אותה. ערוך השולחן מוסיף שיש למנהג זה טעמים נוספים. לפי דבריו, החובה לראות את האישה היא חובה גמורה, ולכן הוא משבח את מנהג מדינתו שכן נוהגים לראות את בת הזוג לפני עשיית ה'תנאים' של השידוך, כך שהחתן עדיין יכול לסגת מהשידוך אם הבחורה לא תמצא חן בעיניו.

יש לציין שבחסידות צאנו נהגו לא להראות לאיש את מי שעתידה להיות אשתו עד לאחר החופה, ובשו"ת דברי יציב הביא לחיזוק שיטתם מספר הוכחות.¹³

מה הביא את ההלכה להתיר הסתכלות לצורך שידוך, ומדוע אין היא אסורה כמו כל הסתכלות באישה? כדי להסביר דבר זה, עושה הרב חיים זוננפלד, בשו"ת תורת חיים, חילוק בין שלושה סוגים של הסתכלות, ומברר מהו הדין לגבי כל אחד מהסוגים:

- א. הסתכלות רגילה ופשוטה, שלא לצורך הנאה – מותרת תמיד.
- ב. הסתכלות של משודך במשודכתו – בהסתכלות זו, הגבר מנסה לבחון האם הבחורה מתאימה לו לשם חתונה איתה. סוג זה של הסתכלות היה נאסר אילו היה מדובר בכל בחורה רגילה. היות ומדובר בהסתכלות של בני זוג שהיא לצורך חתונתם – הותר לו להסתכל בבת זוגו.
- ג. הסתכלות כאשר מתכוון ליהנות מיופי הבחורה – אסורה תמיד (ואולי זה פירוש דברי השולחן ערוך להסתכלות של זנות).

הדיון שלנו עוסק בהסתכלות שבסעיף ב. על כך כותב הרב חיים זוננפלד:

11. למשל: חלקת מחוקק כא, סק"ג; בית שמואל כא, ס"ק ו.

12. אבן העזר לה, ב.

13. שו"ת דברי יציב, אבן העזר, מח.

ופשוט כמו שמצוה לראותה קודם שיקדש, פשיטא לדידן כל עוד שלא קידשה מותר להסתכל בה אם לא נעשה בה דבר שיגרום אח"כ [אם יקדשה בלי לראותה] לעבור על "ואהבת וכו'". וכבר כתבתי שאין אני מהרהר אחר מנהגן של ישראל קדושים [...] ומה שכתב הרי יש לו זמן לראותה ביום האחרון [לפני החתונה], ח"ו להמתין בבת ישראל עד יום האחרון ולביישה, ואם מסתכל בה לכוונה הנ"ל אם לא נעשה בה איזה דבר לענ"ד אין בזה פקפוק על מי שנהג כך, ואפשר שיש גם מצוה בזה שיתקרבו הלבבות, כמו שמהאי טעמא מותר באשתו אפי' בזמן הריחוק. ובכל זאת הנזהר מצד קדושה שלא יבא לידי הרהור, קדוש יאמר לו.

שו"ת תורת חיים, ס

לדעת הרב זוננפלד, ההיתר המיוחד להסתכל במשודכת בסוג של הסתכלות שבדרך כלל היה נאסר נובע משלושה טעמים:

1. על מנת לאפשר לאדם לבדוק אם הבחורה איתה הוא מתכוון להתחתן מתאימה לו, כך שלא יעבור על איסור "ואהבת לרעך כמוך" בכך שישנא את אשתו לאחר שיתחתן איתה, מותר להסתכל. טעם זה מלמד שמצוות "ואהבת לרעך כמוך" דוחה את האיסור להסתכל בנשים.
2. כדי למנוע את ביזיון האישה, אם הבחור יראה אותה רק רגע קטן לפני החופה, או במהלכה, ויחליט שהוא לא רוצה להתחתן איתה ברגע האחרון, יש צורך להסתכל זמן מה לפני החופה.
3. גם בימים בהם אישה אסורה לבעלה, מותר לבעל להסתכל עליה ולה עצמה מותר להתקשט, על פי ההיתר של ר' עקיבא המוזכר במסכת שבת,¹⁴ כדי שלא תתגנה בעיניו. מתוך עובדה זו מובן שכדי לקרב את הלבבות בין הבעל לאשתו יש להתיר הסתכלות גם במצב בו היה ראוי לאסור, בשל העובדה שההלכה מאוד מחמירה בעניינים של קרבה בין בעל לאשתו בימים שהם אסורים זה לזה. אין בהיתר המיוחד רק חשש של שנאה, אלא הרחבת ההיתר שנועד לאחד את לבבות בני הזוג. במקרה זה, מותר לאדם לראות את המשודכת שלו כדי שיתקרבו הלבבות ויגיעו לחתונה מתוך כוונה להקמת בית משותף המבוסס על יסודות חזקים.

בדרך כלל אכן יש להחמיר בכל איסורי העריות, אבל הרב עובדיה יוסף מדגיש שהדבר נכון רק באיסורי ערווה ממש, ולא בדברים שעלולים להביא בעקיפין לקירבה לעריות.¹⁵ לכן למעשה ראוי שכל אחד ידאג לראות את האישה ולוודא שהוא באמת מעוניין להתחתן איתה.

לסיכום עד כאן, העמדה המקובלת היא אפוא שיש חובת הסתכלות לפני נישואין, אולם ניתן להציע שתי סברות כדי לבאר כיצד עומדת חובה זו מול איסור ההסתכלות שבואר בסעיף הקודם:

1. זוהי הסתכלות שלכתחילה לא נאסרה.
2. אמנם זו הסתכלות אסורה בדרך כלל, אולם חובת מניעת פגיעה ב"ואהבת לרעך כמוך" או חובת מניעת פגיעה בבחורה דוחים את האיסור – כך עולה משני הנימוקים הראשונים של ה'תורת חיים'.

ד. איסור חגע באישה

התורה מצווה בשני מקומות את כל בן ישראל להתרחק מהעריות, תוך הדגשת נשים בעת שהן טמאות נדה:

וְאֵל אִשָּׁה בְּנִדָּת טְמֵאָתָהּ לֹא תִקְרַב לְגִלּוֹת עֲרֻנָּתָהּ.

ויקרא יח, יט

אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׂאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגִלּוֹת עֲרֻנָּהּ אֲנִי ה'.

ויקרא יח, ו

באופן טבעי, כל בחורה מקבלת בפעם הראשונה מחזור בהגיעה לגיל ההתבגרות, ומרגע זה עד שתטבול במקווה טהרה היא טמאה בטומאת נדה. היות והטבילה לרווקות אסורה בשל תקנת גאונים,¹⁶ כל אישה טמאה עד עת חתונתה.

הראשונים דנו בשאלה האם יש בפסוקים אלו שני איסורים מהתורה או רק איסור אחד. הרמב"ם פוסק בספר המצוות את שני הפסוקים הללו כמצוות לא תעשה מהתורה.¹⁷ לפי שיטתו, ההבדל בין המצוות היא שהפסוק הראשון מלמד על איסור ביאה והפסוק השני מתייחס לעניינים של התקרבות:

15. ראה שו"ת יביע אומר ח, אבן העזר יז.

16. ראה שו"ת הריב"ש, ש, תכה.

17. ספר המצוות, לא תעשה שמו, לא תעשה שנג.

והמצוה השנ"ג היא שהזהירנו מקרוב לאחת מכל אלו העריות ואפילו בלא ביאה, כגון חבוק ונשיקה והדומה להם מפעולות הזנות [...] ספר המצוות, לא תעשה שנג

הרמב"ן, בהשגותיו לספר המצוות,¹⁸ חולק על הרמב"ם וטוען שיש כאן רק מצווה אחת שנובעת מהפסוק הראשון שהזכרנו, ואילו דרשת חז"ל בספרא המתבססת על הפסוק השני היא רק אסמכתא בעלמא.

לפי דבריו, חז"ל בכל מקום נוהגים מנהגי היתר בכל נושא הקריבה לעריות, כמו חיבוק ונישוק וכד',¹⁹ ומכאן שהם אסורים מדרבנן בלבד ולא מהתורה, שאם לא כן לא ניתן להקל בהם. איסור התורה קיים רק במצבים שיכולים באופן ישיר להביא לידי ביאה, ולא בכל חיבוק ונישוק.

הרמב"ם מחלק בהלכות איסורי ביאה את דין איסור הקריבה לעריות לשתי חטיבות: האיסורים השייכים למעשה ביאה ולמעשים של דרך תאוה מפורטים בהלכה א', והאיסורים הקשורים בהקלת ראש עם אישה וההנאה ממנה כתובים בהלכה ב'. בעוד שבהלכה א' נכתב שהעובר חייב מלקות, ככל דין מהתורה, בהלכה ב' אומר הרמב"ם שהעובר חייב מכת מרדות, עונש השמור לעובר על דין דרבנן. לכאורה הדבר סותר את קביעתו בספר המצוות ששני האיסורים הם מהתורה.

המגיד משנה²⁰ יישב סתירה זו ע"י קביעה שהאיסורים בהלכה ב' הם דברים המרגילים לערוה אך אינם ערוה בעצמם, ולכן הם אסורים רק מדרבנן. לעומת זאת, חיבוק ונישוק הם ערוה בעצמם מהותם, ולכן הם אסורים מהתורה. בנוסף לכך, לדעת הרמב"ם קיים איסור נוסף מהתורה, והוא לבוא על אחת מהעריות.

הרב משה פיינשטיין חולק על המגיד משנה, וסובר שגם הדברים שכתובים בהלכה ב' אסורים מהתורה, והם מהווים את החלוקה לשני הלאווים שהרמב"ם מונה בספר המצוות. לדעתו יש ליישב את הסתירה ברמב"ם בדרך אחרת:

[...] ומכין למתכוין לדבר זה מכת מרדות, הוא משום דמדאורייתא אין לוקין משום שהוא לאו שאין בו מעשה.

שו"ת אגרות משה, אבן העזר ד, ס

18. שם, לא תעשה שנג.

19. ראה הרב יהודה הרצל הנקין, שו"ת בני בנינים (ירושלים: צור-אות, תשס"ה), ד, יג, שמביא דוגמאות לכך.

20. מגיד משנה, שם, ד"ה 'ואסור לאדם לקרוץ'.

לדבריו, על האיסורים שבהלכה א לוקים מהתורה, ואילו על האיסורים שבהלכה ב', אשר הם בגדר לאו שאין בו מעשה²¹ שלא ניתן ללקות עליהם מהתורה, היות ולא נעשה כאן מעשה ביאה ממש אלא רק דברים של גירוי היצר, עונשם הוא מכת מרדות. השולחן ערוך פוסק להלכה שיש להתרחק מהנשים מאוד מאוד, ומשמע מסוף דבריו שהאיסור כולו הוא מדרבנן.

צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד. ואסור לקרוץ בידיו או ברגליו ולרמוז בעיניו לאחד מהעריות. ואסור לשחוק עמה, להקל ראשו כנגדה או להביט ביופיה. ואפילו להריח בבשמים שעליה אסור. ואסור להסתכל בנגדי צבעונים של אשה שהוא מכירה, אפי' אינם עליה, שמא יבא להרהר בה. פגע אשה בשוק, אסור להלך אחריה, אלא רץ ומסלקה לצדדין או לאחוריו. ולא יעבור בפתח אשה זונה, אפילו ברחוק ארבע אמות. והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוין ליהנות ממנה, כאלו נסתכל בבית התורף (פי' ערוה) שלה. ואסור לשמוע קול ערוה או לראות שערה. והמתכוין לאחד מאלו הדברים, מכין אותו מכת מרדות. ואלו הדברים אסורים גם בחייבי לאוין.

שולחן ערוך, אבן העזר כא, א

גם לפי שיטת הרב משה פיינשטיין, שמחמיר ואומר שכל קירבה מכל סוג שהוא היא איסור מהתורה, לא כל נגיעה אסורה. בתשובה אחרת שנתן בנוגע לנסיעה באוטובוסים וברכבת התחתית בשעות העומס בהן אין אפשרות להימנע ממגע עם אישה, הוא קובע שמגע נאסר רק כאשר הוא נעשה בדרך של חיבה. כל מגע שאין בו דרך חיבה מותר לכתחילה, ואפילו חכמים לא אסרו אותו. לכן לדעתו אין בעיה הלכתית בנסיעה בתחבורה הציבורית בזמני עומס, אף על פי שיש בה עירוב בין גברים לנשים.

[...] ולכן צריך לומר שבלא דרך תאוה לא אסרו כלל דלא נחשב זה קריבה לגילוי ערוה כלל משום שהנגיעה שלא לתאוה וחבה לא יביא כלל לגילוי ערוה, והאיסור נאמר 'לא תקרבו לגלות ערוה' שפירושו כתב הרמב"ם, כלומר לא תקרבו לדברים המביאים לידי גילוי ערוה ולא ראו צורך לאסור זה כלל אף מדרבנן.

שו"ת אגרות משה, אבן העזר ב, יד

21. משמעות הביטוי הוא, לאו שכדי לעבור עליו אין צורך לעשות מעשה אסור כלשהו.

- נראה אפוא, שכשם שחילק הרב חיים זוננפלד את נושא ההסתכלות לשלושה סוגים, כך ניתן לחלק גם את סוגיית הנגיעה לשלושה סוגים מקבילים:
1. מגע רגיל ופשוט הנעשה ללא כוונה וללא מגמה – לא אסור בשעת הדחק. הכוונה למגע שאין בה שום חיבה, ולכן מותר לנסוע באוטובוסים וברכבת התחתית גם אם נוגעים על ידי כך בנשים.
 2. מגע בין משודך למשודכת – בדרך כלל אסור, היות והוא לא שייך ישירות לטעמים שנאמרו לעיל לגבי הסתכלות. מגע באופן כללי הוא לא גורם מעכב, שיביא לפגיעה במצוות "ואהבת לרעך כמוך"; הוא לא יביא אדם לסגת בו מהחתונה ועל ידי כך לבזות את האישה שאיתה הוא הולך להתחתן; והוא לא הותר באשתו נדה, בניגוד להסתכלות, ולכן אין כל סיבה שיהיה מותר בקשר של משודכים.
 3. מגע כשמתכוון ליהנות מהאישה – אסור. למשל, חיבוק ונישוק וכד', שהוגדרו כערווה ממש בעצמם, ולא כדברים שמביאים לקרבה אסורה.

ה. חגע של עיוור בבחורה לצורך נישואין

כאשר אנו באים לדון בשאלת מגע של עיוור בפנים של בחורה לצורך נישואין עימה, עלינו להבחין בתחילה בכך שהאיסור של הבחור למשש את פני הבחורה כאשר מדובר במגע בין משודך למשודכת נמצא בדרגה האמצעית. מצד אחד, המגע אינו רגיל, אלא לצורך של התקרבות בין הגבר לאישה. מצד שני אין במגע כוונת הנאה של זנות, אלא כוונה לבחון האם להקים בית עם הבחורה. כמו שראינו בנוגע להסתכלות, אף כאן המגע הוא כזה שסביר להניח שיביא לקרבה לעריות, אך לא נאסר בשל מטרת המגע. נדגיש שלפי רוב השיטות האיסור בקרבה זו הוא מדרבנן.

כשאנו באים להשוות בין מגע לבין הסתכלות, אנו רואים שבדברים מסוימים מגע חמור יותר (כך למשל הותר לבעל להסתכל בפני אשתו, אך לא הותר לו לגעת בה), אך מצד שני הסתכלות היא גורם מרכזי להרהור באישה. כפי שראינו, חז"ל הדגישו את הקשר הישיר בין הסתכלות להרהור, ולא בכדי למדו את שני האיסורים מאותו פסוק, "ונשמרת מכל דבר רע". הראשונים שהשוו בין הרהור לבין מגע, קבעו חד משמעית שהרהור חמור יותר. הדבר מובא למשל בדברי הבית יוסף, המצטט את ארחות חיים שהביא את דברי ר' יונה: "וחמור הרהור פנויה ממגעה"²². יש להדגיש שכוונת דבריו היא לפנויה טמאת נדה.

לדעת הרב הנקין בשו"ת בני בנים,²³ אף מגע שיש בו חיבה או מקצת הנאה אינו אסור מהתורה לפי הרמב"ם, ודבר זה אף יותר מרחיק לכת מהסבר המגיד משנה. לפי שיטתו

22. בית יוסף, אבן העזר כא, ס"ק א.

הדיון כלל לא מתחיל, ונראה באופן ברור שלעיוור מותר לגעת בפני הבחורה על מנת להכירה.

ודאי שלפי האומרים שהאיסור בנגיעה שאינה מביאה לקרבה בין איש לאישה הוא מדרבנן, ואף לדעת האומרים שהאיסור הוא מהתורה, כדברי הר"מ פיינשטיין,²⁴ משום שכל קרבה לעריות היא איסור תורה, מותר לבחור עיוור לגעת בפני הבחורה שהוא מבקש להתחתן איתה כדי להכירה, היות שגם עבורו קיים הכלל החשוב "שמא תתגנה עליו". אם הסתכלות לצורך נישואין הותרה, גם האיסור לגעת (שאף הר"מ פיינשטיין יסכים לדעת הראשונים שהוא קל יותר) מותר כאשר עיוור מבקש לגעת במשודכת שלו. הקשר הישיר שיש בין הסתכלות להרהור מביא לכך שההיתר של הסתכלות במקרה שלנו, בו יש קשר מאוד קרוב בין בני הזוג, סביר שיביא גם להרהור, ואף על פי כן הדבר הותר. הסיבה להיתר נובעת מכך שבני הזוג מבקשים כעת במעשה זה ליצור קשר חזק ומשמעותי, ולהקים בית עם בסיס משמעותי.

במקרה בו נגיעה היא הדרך היחידה האפשרית לקיים את שלושת הטיעונים שבגינם יש להסתכל במשודכת, דהיינו כאשר הדבר ימנע ממנו לעבור על מצוות "ואהבת לרעך כמוך" לאחר החתונה; כאשר הדבר עלול להביא לפגיעה בכבודה כשיגע בה באירוע החתונה; וכאשר זה דבר שיכול להפיג את חששותיו של הבחור העיוור, דבר שלא ניתן להיעשות על ידי ההסתכלות, מותר לכתחילה לבחור לגעת בבחורה. לכן אדם עיוור, שעל ידי מגע בבחורה איתה הוא יוצא יוכל לקבוע אם הבחורה מתאימה לו ולהגיע להחלטה הנכונה בנוגע להקמת ביתו, יכול למשש את פניה.²⁵

יש לסייג פסיקה זו כשם שסייגה השולחן ערוך בנוגע להסתכלות באישה: גם במישועש פני הבחורה יש להדגיש את הכלל "אבל לא יגע בה דרך זנות", וכן יש להיזהר שהמגע לא יהפוך אמצעי להנאה מהאישה, היות ומגע כזה נאסר גם לצורך נישואין. על ידי כך ניתן לאפשר גם לאדם ללא מאור פנים לבחור את הבחורה שתאים לו ביותר, ויהדר במצוות "ואהבת לרעך כמוך" כלפי מי שעתידיה להיות אשתו.

1. סיכום

-
23. הרב הנקין, שו"ת בני בנימין, ד, יא.
24. לדעת הרב הנקין (שם), גם רבנו יונה סובר שזהו איסור תורה, אך לדעתו יש באיסור זה גם ייהרג ואל יעבור ככל גילוי עריות. ואף על פי כן, ר' יונה סובר שהרהור פנויה חמור ממגע.
25. בניגוד לקביעת ההלכה שיש חובה לראות את האישה לפני שישאנה, בעיוור אין הכרח שזהו חובה היות ולא בטוח שהסיבות בגללן הסתכלות זו הותרה על פני איסור הסתכלות בנשים מתקיימות בו. בשאלה זו יש לדון בכל מקרה לגופו.

במאמר זה ביקשנו לפרוס את הדיון ההלכתי סביב שאלת מגע עיוור בפני בחורה אשר הוא מבקש להקים איתה את ביתו, ועל ידי כך יוכל לברר אם היא מתאימה לו מצד המראה הפיזי שלה.

א. ראינו כי מצד אחד קיים איסור להסתכל באישה, שמא על ידי ההסתכלות יגיע להרהור, ומצד שני הגמרא אוסרת על אדם לקדש אישה לפני שרואה אותה. הגר"ח זוננפלד אומר על כך שהסתכלות כזו מותרת משלוש סיבות: מצוות "ואהבת לרעך כמוך" דוחה את האיסור; מותר להסתכל כדי למנוע את ביזיון האישה אם ידחה אותה ברגע האחרון; כדי להביא לקרבה גדולה בין בני הזוג לקראת בניין בית עם יסודות חזקים, הותר להם להסתכל. ההגבלה שהוטלה על הסתכלות לצורך נישואין היא שאסור שהסתכלות תהיה של זנות.

ב. נאסר להתקרב אל העריות, בכלל זה כל אישה שקיבלה וסת. האיסור כולל בתוכו את האיסור לגעת בנשים שלא בדרך תאוה, כלומר מעשים המביאים לידי תשמיש, אלא בדרך של קרבה. קיימת מחלוקת האם האיסור לגעת הוא מהתורה, כדבר הגר"מ פיינשטיין, או מחכמים, לפי המגיד משנה.

כשם שהגר"ח זוננפלד חילק סוגים שונים של איסור הסתכלות, כך ניתן לחלק שלושה סוגים של איסור מגע: מגע סתם – מותר בשעת הדחק (כמו בנסיעה בתחבורה ציבורית); מגע לצורך הנאה – אסור תמיד (ויתכן שזו כוונת השולחן ערוך במגע של זנות); מגע לצורך נישואין – אסור בדרך כלל, היות ואין צורך במגע לפני חתונה כמו הצורך בהסתכלות, ובשל כך ההיתרים של הסתכלות לצורך נישואין בדרך כלל לא רלוונטיים למגע מסוג זה.

ג. בהשוואה בין איסור מגע לאיסור הסתכלות, יש צדדים לפיהם המגע חמור יותר, היות והוא מביא לקרבה גדולה יותר, ויש מצבים בהם ההסתכלות, שממנה נובע איסור ההרהור ושניהם אף נלמדים מאותו פסוק, חמורה יותר. הדבר בא לידי ביטוי מפורש בדברי ר' יונה: "וחמור הרהור פנויה ממגעה".²⁶ לכן, במצבים מיוחדים בשעת הדחק, בהם המגע הוא לצורך העמקת הקשר והוא זה שיכול להביא לקיום מצוות "ואהבת לרעך כמוך" בין בני הזוג, ימנע את ביזוי האישה בשל גירושין מאחר שבני הזוג יגלו שאינם מתאימים לאחר החתונה, ובשביל להביא לקירוב הלבבות של הבחור והבחורה – מותר יהיה לגעת בבחורה בדומה לאופן שמותר להסתכל עליה.²⁷

26. בית יוסף, שם.

27. אפשרות נוספת שעמדה בפנינו היא היתר לטבילה חד פעמית של הבחורה בשל כך שהיא גזירה מאוחרת של גאונים, ואז ממילא לכאורה יותר לבחור למשש את פניה. בעינינו אין להתיר טבילה זו, על אף היותה "קלה" יותר מבחינה הלכתית, היות והיא עלולה להביא למגע דרך תאוה ללא חופה וקידושין.

לכן מותר לאדם עיוור למשש את פני הבחורה איתה הוא מבקש להקים את ביתו, כאשר הוא מרגיש שרק על ידי כך הוא יכול לממש את החובה להסתכל בבחורה לפני שנושא אותה להיות אשתו. יש לסייג כי בדומה להגבלה הקיימת בחובת הסתכלות במשודכתו, גם על מישוע הפנים להיות לצורך החתונה ולא בדרך זנות. באופן זה יוכל גם אדם עיוור לבנות את הבית שלו עם האישה שתאים לו ביותר מתוך התאמה, אהבה ואחוה.